

Antun Pavešković

Zavod za književnost i teatrologiju HAZU
Zagreb

TKO JE NAMA VETRANOVIĆ? (Komentar novije kroatističke literature o djelu Mavra Vetranovića)

Rad sintetizira znanstvenu, prije svega kroatističku, recepciju djela Mavra Vetranovića (1482.-1576.). Započinje opširnim komentarom studije Mirka Tomasovića o sudbini Vetranovićevoj u našoj književnoj historiografiji, te je problematizirajući ujedno sumira pregled vetranoloških studija od devetnaestog stoljeća do kraja sedamdesetih godina našega stoljeća. Pregled završava prikazom literature i otkrića o Vetranoviću osamdesetih i devedesetih godina.

Literatura o Mavru Vetranoviću stara je gotovo koliko i samo njegovo djelo. Prve metaliterarne opaske možemo naći već u nekrolozima koje su u njegovu smrt ispjevali Miho Bunić Babulinov, Didak Pir, Nikola Nalješković. Pa i ranije, stanovite metaliterarne aluzije nalazimo u poslanici Petra Hektorovića na koju je 3. travnja 1539. Vetranović odgovorio pjesmom dugoga naslova *Plemenitomu i vrijednomu gospodinu Petru Ektoroviću vlastelinu hvarskomu s velikijem priklonstvom odgovor umiljen D. Mavra Vetrani*. O popularnosti njegova djela svjedoči i Divkovićevo preuzimanje iz Vetranovićeve drame, ispisano bosanskom ćirilicom i naslovljeno *Verši kako Abram po zapoviedi Božio hotiaše prikazati posvetilište iedinog sina svoga Ižaka*, te činjenica da je iz istoga izvora crpila i Lukrecija Bogašinović.

Iako je XIX. stoljeće doba pojave znanosti u suvremenom značenju te riječi, teško bismo prošlostoljetnu filologiju mogli mirne savjesti proglasiti znanstvenom disciplinom, još teže znanošću. Paradoksalno je kako se znanje o književnosti, jedno od najstarijih i najbogatijih područja ljudskoga znanja uopće, počinje opirati znanstvenom usustavljenju upravo u razdoblju kada se mnoge druge oblasti ljudskoga znanja uspostavljaju kao znanosti.¹ Ta nas činjenica, do danas aktualna, nuka, zapravo, da razmotrimo rane metaliterarne tekstove o Vetranoviću i njegovu djelu ravnopravno s tekstovima nastalima u našem i predhodnom stoljeću. Appendinijev osvrt s početka XIX. stoljeća stoga ne bismo trebali tretirati kao početak ili anticipaciju nego kao zaokruženje i nastavak radova Đurđevića, Crijevića i Dolcija. Tim ranim povjesnicima možemo zahvaliti i saznanje ili, možda, mit o tri, danas izgubljene, najranije Vetranovićeve poetske zbirke.

Povodi za pisanje o Vetranovićevoj djelu bili su oduvijek, dakle, brojni i raznovrsni, njegovo djelo pak dovoljno intrigantno, te je broj bibliografskih jedinica o njemu narastao do impozantnih razmjera. Stoga je suvremeni povjesnik hrvatske književnosti, romanist i komparatist Mirko

¹ Najbolje je o tome kod nas raspravljao Milivoj Solar u djelu *Filozofija književnosti*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1985.

Tomasović i našao za shodno pregledno prikazati barem najvažnije hrvatske prinose poznavanju nabitnijeg preddržičevskog opusa naše stare književnosti. Budući je njegov rad *Vetranovićeve sudbina u našoj književnoj historiografiji*,² tiskan 1978. u knjizi *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*, zadnja obrada problema cjelovite recepcije Vetranovića, to nam je, ako se i sami namjeravamo baviti ovom komponentom »vetranologije«, nužno prikazati ga nešto opširnije. Podosta je prostora literaturi o Vetranoviću prije Tomasovića posvetio i Slobodan P. Novak u ogledu iz 1972. *O Mavru Vetranoviću (uz jednu obljetnicu)*.

Otkriće cjelovitog teksta *Istorije od Dijane* nekoliko godina nakon Tomasovićeve prikaza nije bitno promijenilo činjenicu da Mavro »spada nedvojbeno među najveće pisce hrvatske renesanse«.³ Ipak, uočava Tomasović, njegovo je djelo, i pored mnogostruke zanimljivosti i kompleksnosti, nedostavno proučeno, a definitivna ocjena još nije izrečena. Desetak godina nakon pojave Tomasovićeve teksta, situacija je tek donekle promijenjena nabolje, a trud nekolicine mlađih književnih znanstvenika tek postupno i ne previše brzo pridonosi ispravljanju tako ekstremnog, ali ne i usamljenog suda, sažetog u opasci Josipa Berkovića: »Vetranović je najdosadniji naš pisac«.⁴

Tomasović svoj prikaz započinje auktorima XIX. stoljeća, jer cijeni da se tek tada »u nas počela razvijati kritička svijest o piscima i njihovu doprinosu nacionalnoj književnoj kulturi«.⁵ Time je neopravdano preskočio spomenutu trojicu starijih povjesnika dubrovačkih⁶ kojima ne možemo osporiti povijesnu svijest, dok za njegov prilično dvojben izraz »kritička svijest« ne možemo sa sigurnošću otkriti što bi on stvarno imao značiti - impliciranu znanstvenost ili primjenu nekoga mogućeg aksiološkog načela u načinu rada naših devetnaestostoljetnih izučavatelja književne baštine. Prostor nacionalne književne kulture uistinu je projektiran tekar u prošleme stoljeću i samo po tom mjerilu Đurđević, Crijević i Dolci zaista se ne uklapaju u Tomasovićevu temu. Jednako neopravdano preskočen je i prvi prošlostoljetni povjesnik književnosti Dubrovnika Frano Maria Appendini, koji je u drugom svesku *Notizie storico-critiche sulle antichità, storia e letteratura de' Ragusei* 1803. napisao za svoje vrijeme sasvim solidan članak o Vetranoviću. Za prikaz u *Ogledalu književne poviesti jugoslavjanske* Šime Ljubića ne može se reći čak ni to i Tomasović, započinjući i pored toga svoj pregled upravo Ljubićevim djelom, naznačuje kako u njemu možemo naći samo oskudne bibliografske podatke te *Posvetilište Abramovo i Porođenje Isusovo* pripisane Maruju (sic!) Držiću.⁷

Nepouzdana atribucije uočava govoreći o djelima Antuna Pechana i Melchiora Lucianovića,⁸ a uvrštenje ove dvojice danas nebitnih povjesnika donekle opravdava Tomasovićeve želja da prikaže veća povjesnička zaokruženja. Donekle stoga što stanovitu vrijednost ima svakako i u

² Riječ je, inače, o Tomasovićevoj prilogu za znanstveni skup održan u Dubrovniku od 28. do 30. ožujka 1977. o 400. obljetnici smrti Mavra Vetranovića.

³ Mirko Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*. Zagreb: 1978: 91.

⁴ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*...: 92.

⁵ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*...: 92.

⁶ Djelo Ignjata Đurđevića *Vitae illustrium Rhacusinorum (Vitae et carmina nonnolorum illustrium civium Rhacusinorum* pisano je između 1707. i 1716. Serafin Marija Crijević svoj rukopis *Bibliotheca Ragusina in qua Ragusini scriptores eorumque gesta et scripta recensentur* pisao je od 1740. do 1742. Knjiga Sebastijana Slade Dolci *Fasti Litterario-Ragusini sive Virorum Litteratorum*..., u kojoj je Vetranović označen matematikom, astronomom, ilirskim pjesnikom te prevoditeljem Euripidove *Hekube*, tiskana je u Veneciji 1767.

⁷ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*...: 92.

⁸ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*...: 92.

njegovu radu nespomenuti prinos Lavoslava Župana.⁹ Iako ne doseže vrhunce književnopovijesne djelatnosti, nije bez vrijednosti ni članak Ivana Kukuljevića Sakcinskog iz 1856. u knjizi *Pjesnici hrvatski XV. vieka od Ivana Kukuljevića Sakcinskog*, s najmanje dva razloga: prvi je sama osoba značajnog hrvatskog kulturnog radnika i polihistora, a drugi, svakako važniji, jest u članku implicirana i iscrpno elaborirana društvena dimenzija književnoga života. Taj tekst, uvodni trima pjesmama uvrštenima u Kukuljevićevu antologiju, također je ostao izvan kruga Tomasovićevog zanimanja.

Tretirajući ih vjerojatno specijalističkima, Tomasović ne spominje ni članke Armina Pavića *O dubrovačkih prevodiocih grčkih tragedijah Vetranoviću, Buniću i Lukareviću*¹⁰ i Franje Petračića *O životu i djelu Mavra Vetranovića*¹¹ dok je i u ovakvom kontekstu relevantnu Pavićevu povijest dubrovačke drame iz 1871. apsolvirao jednom klauzulom, govoreći o Pechanovim atribucijskim pogreškama.¹² Ne spominje ni kratak uvodni ogled Ivana Augusta Kaznačića u drugoj knjizi Akademijina izdanja Vetranovićevih djela iz 1872. Ako su ovdje kao relevantni auktori razmatrani Pechan i Lucianović, mogli bismo nadalje pitati zašto to, primjerice, nisu i Knjazov i Carić,¹³ i po čemu je od njih manje važan spomenuti Franjo Petračić.¹⁴

Za očekivati je i bilo da se Tomasović intenzivnije posvetio prikazu Šurminove prosudbe¹⁵ Vetranovića u *Povjesti književnosti hrvatske i srpske* iz 1898. budući je ovaj povjesnik prvi u novije doba uklopio Vetranovićev opus u pokušaj sveobuhvatnog iscrpnog prikaza nacionalne književnosti. Odmah potom opširnije prikazuje vetranološke priloge u životnom djelu Milorada Medinija *Povjest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku* (Zagreb, 1902.),¹⁶ opravdano zamjerajući Medinijevu djelu metodološku i sustavnosnu zbrčkanost i nedostatak interpretativno-kritičke podloge, ali ne zaboravivši napomenuti kako su neka Medinijeva zapažanja prethodila mnogim kasnijim plodotvornim sagledavanjima Vetranovića. Promatrajući samo najvažnija književnopovijesna djela, nije, međutim, spomenuo zanimljivu Medinijevu studiju iz 1903. o prvim dubrovačkim pjesnicima i Ranjininom zborniku, u kojoj je razmatran i Vetranović.

Preskočivši i kraću Matičevu studiju, tiskanu 1904. na njemačkom jeziku, spominje potom Tomasović vetranološki sasvim nebitno djelo Cherubina Šegvića, pripominjući da je tu zapravo prepričan Lucianović.¹⁷ Ukratko je upozorio na bitna otkrića i razgraničenja spram Držićeve dramografije da bi prešao na Vodnikovo bavljenje Vetranovićem,¹⁸ pritom odmah uočivši kako je Vodnik u svojoj povijesti hrvatske književnosti dodijelio manje prostora Vetranoviću nego Medini, ali i da je Vodnikov opis sustavniji i odmjereniji. Prosudbi i opisu Vodnikovog doprinosa znanju o Vetranoviću posvetio je Tomasović podosta prostora, dokazujući koliko je sama Vodnikova

⁹ Predgovor u izdanju Franje Župana u Zagrebu 1853., u kojem je uz *Posvetilište Abramovo*, kao Vetranovićeva uvrštena i Držićeva *Hekuba*.

¹⁰ »Izvjestje Kraljevske gimnazije varaždinske«, Zagreb 1867.

¹¹ »Izvjestaj gimnazije u Senju«, Senj 1867.

¹² M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 92.

¹³ Gavril Knjazov. »Mavr Vetranic, dubrovnickij poet XVI. st.«, u: *Zbornik V. J. Lamanskago*, Sanktpeterburg, 1885; G. Carić, *Del poeta raguseo Mavro Vetranic Čavčić (1482-1575)*. Dubrovnik: 1895.

¹⁴ Franjo Petračić, »Povijest književnosti u primjerima.«, u: *Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola*, Zagreb: 3. izdanje, priredio Ferdo Ž. Miler, 1898.

¹⁵ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 93.

¹⁶ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 93-94.

¹⁷ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 94.

¹⁸ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 95.

obradba, u nekim aspektima i danas relevantna, opravdano zaslužila takvu pozornost. Ne zaboravlja na kraju pripomenuti i da je Vodnik iz popisa drama izostavio *Orfea* »unatoč tomu što ga je Kolendić već bio objavio cijelo petoljetje prije«. ¹⁹

O *Pregledu književnosti hrvatske i srpske* (Zagreb 1914.) Davida Bogdanovića nema Tomasović puno pohvalnih riječi, zamjerajući mu ponajprije obradbu Držićeve *Hekube* još uvijek kao Vetranovićeva djela, te duhovito primjećujući kako je priručnik, zamišljen kao kratka i pouzdana informacija, ostvaren »više kao kratka nego pouzdana«. ²⁰ Ništa pohvalnije nije Tomasović spomenuo ni Prohaskin priručnik ²¹ kojim i završava prikaz literature o Vetranoviću do prvoga svjetskog rata. Šteta je što, očito usmjeren povijesnim sintezama, preskače Tomasović nekoliko zanimljivih auktora u tom razdoblju koji izučavaju samo jedan aspekt ili tematsku razinu, pa tako primjerice propušta spomenuti i komentirati i vrijedan sintetski rad Ivana Kasumovića, objavljen 1914. u Akademijinom *Radu* br. 201, o utjecaju grčkih i rimskih pjesnika na dubrovačku književnost i Mavra Vetranovića.

Od povjesnika koji su se Vetranovićem bavili u međuraću spomenuti su i komentirani samo Mate Ujević i Vinko Lozovina. ²² I opet smo na tragu shvaćanja koje recepciju književnog opusa nastoji iščitati unutar kruga reprezentativnih književnopovijesnih sinteza. Budući takva djela nastaju obično na temelju manjih, specijalističkih studija i prikaza, ne spomenuti potonje znači ne ocrtati potpunu sliku pisca u povijesnom trenutku duhovnoga prostora. Stoga je, primjerice, mogao biti i nije bio zanimljiv i Rešetarov rad o starom dubrovačkom kazalištu kao prvi pokušaj teatrološke kontekstualizacije naše dramske baštine, gdje se već 1922. na začuđujuće moderan način, s pomoću dramskog teksta čitanog kao scenska indicija, rekonstruirala kazališna izvedba. Posredno je Rešetar pokazao i koliko je dramski rukopis Vetranovićev vezan za konkretan kazališni prostor.

Baveći se književnom a ne kazališnom poviješću, nije se Tomasović osvrnuo ni na prikaz Viktora Novaka o prvoj novovjekovnoj ambijentalnoj izvedbi Vetranovića u zagrebačkom Maksimiru, gdje se su uz glazbu Božidara Širole 1923. prikazali *Posvetilište Abramovo*. O istoj izvedbi pisao je i objavio opširniji i od Novaka raščlanjeniji prikaz u knjizi *Pučka pozornica* 1929. Ljubomir Maraković. Ponešto razbacanih ali zanimljivih zamjedbi o Vetranoviću nalazimo i u Torbarininj studiji na engleskom jeziku, tiskanoj u Londonu 1931., o talijanskim utjecajima na pjesnike Dubrovačke Republike. O »počakavljenoj« inačici jedne Vetranovićeve pjesme pripisao je 1931. Fancev u zborniku o 70-oj obljetnici Milana Rešetara. U međuratnom razdoblju popularizirao je Vetranovića u studiji o dubrovačkim otocima tiskanoj 1935. i Vicko Lisičar, iako bi se njegovu pisanju, osobito neuvažavanju životopisnih činjenica, moglo naći dosta zamjerki.

Obiman pregled *Hrvatska književnost od početka do danas (1100.-1941.)* (Zagreb 1944.) Slavka Ježića zadovoljava potrebu sustavnog i preglednog iznošenja činjenica, a Tomasović upozorava i na auktorovo europsko kontekstualiziranje Vetranovićevih djela, kao i na kompletiranje dramografije. ²³ Istaknut je, kao još uvijek aktualan, Ježićev prijedlog o antologijskom izboru pjesnikova stvaranja. »Još uvijek« odnosi se i na situaciju dvadesetak godina nakon ovog Tomasovićevog rada, a utješno je da je nova biblioteka Matičina, *Stoljeća hrvatske književnosti*,

¹⁹ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 96.

²⁰ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 97.

²¹ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 97.

²² M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 97-98.

²³ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 98-99.

dodijelila dubrovačkom starom pjesniku samostalnu knjigu, čime su stvorene pretpostavke za ispravljanje nepravde nanese mu u biblioteci *Pet stoljeća hrvatske književnosti*.

Veliki prostor u svojoj studiji posvetio je Tomasović prikazu obradbe Vetranovića u »epohalnoj« Kombovoj povijesti, nalazeći da su stranice o dubrovačkom stvaratelju »po sadržajnosti i sintetičnosti bez premca među dotadašnjim povijestima, a odlikuju se spisateljskom vještinom i vlastitošću pristupa«. ²⁴ U odnosu na sve dotadašnje proučavatelje istaknut je Kombov konzistentan estetički pristup, temeljen na filozofskim zasadama Croceovim, kao i metodološka novina podkrepe izlaganja unošenjem brojnih primjera iz pjesnikova djela. Uz aksiologiju croceanski utemeljenu naglasio je Tomasović u Kombovu izlaganju »i te kako nazočan povijesni i nacionalni čimbenik književne produkcije.« ²⁵ O Kombovom povijesno-kritičkom portretu Vetranovića zaključuje Tomasović da je, »imadu li se na pameti sve okolnosti i vremenska distanca, primjerno oblikovan portret jednoga starijeg hrvatskog pisca i još uvijek poticajan...« ²⁶

Odmah nakon opisa Kombova rada spominje kratko Tomasović inače vetranološki marginalan prikaz Antuna Barca u njegovoj *Jugoslavenskoj književnosti* (Zagreb 1974.). ²⁷ Jednako kratko spomenuo je i Švelecovu monografiju *Mavro Vetranović* tiskanu u dva dijela, 1959. i 1960., iako je ta kratkoća sada bila posve neopravdana. Mada je Švelecov rad u stvari tiskana doktorska disertacija, ne bez mana naravnih »školničkim« uracima, on je u svoje doba, a tako i danas, prva i najobuhvatnija studija posvećena isključivo piščevom životu i djelu. Organizirana je u dvije cjeline: biografsko-tematsku (*A. Pjesnik u svome vremenu*) i književno-raščlambenu (*B. Književni rad*). Prvi dio započinje opravdanjem nužnosti poznavanja biografije kao i povijesnih okolnosti u kojima je djelovao stvaratelj. Potom nas upoznaje s naravi pjesnikove osobne kulture, te s političkim, ekonomskim i društvenim prilikama koje da su izravno utjecale na samo djelo, pri čemu je danas svakako veoma dvojbeno uvjerenje kako je mnogo »veća i važnija škola za Mavra Vetranovića bio... sam život«. ²⁸ Drugi dio prve cjeline, naslovljen »Intimna biografija«, pokušaj je rekonstrukcije implicitnog auktora na temelju poredbe povijesnog realiteta, životopisa pragmatičnog auktora i naravi Ja-iskaza oglednih pjesama pjesnikova opusa.

Ako je u prvoj cjelini studije Švelec nastojao osvijetliti sve bitne izvanknjiževne pretpostavke, potencijalno relevantne za književnu prosudbu, u drugoj nastoji Vetranovića promatrati isključivo u unutarknjiževnom kontekstu, polazeći pritom od neoprezne tvrdnje da pjesnikove »osobine nisu bile samo razvučenost i ponavljanje, to su možda samo glavni nedostaci njegova stila, razumljivi s obzirom na više nego skromne književne tradicije.« ²⁹ Glavna je vrijednost ovog segmenta rasprave pokušaj, obilato potkrijepljen primjerima, interpretativnog povezivanja Vetranovićeve djela sa srednjovjekovnom, »začinjavačkom« poezijom. Jednakom metodom nastavio je pokazivati i kako su »učitelji Vetranovićevi u izrazu bili... Šiško Menčetić i Džore Držić«. ³⁰ U daljnjem izlaganju vraća se pojedinim oglednim pjesmama, prikazujući ih sada više u svjetlu retoričko-stilskih postupaka. Prikazuje potom raspoloženja pojedinih pjesama, te raščlanjuje

²⁴ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 99.

²⁵ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 100.

²⁶ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 101.

²⁷ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 101.

²⁸ Franjo Švelec, »Mavro Vetranović / A. Pjesnik u svome vremenu.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 4-5 (1959): 181.

²⁹ Franjo Švelec, »Mavro Vetranović / B. Književni rad.« *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 6-7 (1960): 319.

³⁰ F. Švelec, »Mavro Vetranović / B. Književni rad...: 328.

narav pjesničkoga Ja. Zaključuje kako je Vetranović jednom nogom još uvijek u Srednjem vijeku, ali ne zaboravlja ukazati i na Mavrova »ovozemaljska« nadahnuća, očito ih prešutno cijeneći formacijskim razilaskom sa srednjovjekovnom poetikom. U *Pelegrinu* nalazi »mnogo dragocjenog materijala, finih slika, živih scena, ali je sve to ugrađeno u zgradu suviše neobičnih i nerazumljivih oblika, zbog čega ona kao cjelina ostaje teško pristupačna našem srcu i našem umu.«³¹ Konačno je progovorio i o Vetranovićevim dramama, zaključujući kako one tvore svojevrsni međustupanj između sakralne i profane drame. O prvoj našoj književnoj polemici zaključio je na tragu Rešetarovih uvida da »poznate Vetranovićeve drame kritičarima 'Tirene' nisu mogle pružiti nikakav oslonac za sud, da je Držić plagirao Vetranovića. Morala je, dakle, postojati još neka danas nama nepoznata Mavrova drama, vjerojatno pastorala, koja je imala nešto zajedničko s 'Tirenom'.«³²

Polazeći od životopisnih podataka, Švelec je pokušao, i djelomično u tome i uspio, ocrtati Vetranovićevu književnoumjetničku biografiju. Djelomično, jer nije pronašao pravi ključ za razdvajanje književnopovijesnog i društvenopovijesnog niza, pa tako nije uspio obaviti ni ono čemu je najviše težio - njihovo komplementiranje. U nedostatku interpretativnog ključa on se prepustio mjestimično preopširnoj tematskoj raščlambi. No i takvim je pristupom napravio iskorak spram dotadašnjih, uglavnom filoloških izučavanja. Umjesto kombolovskog esteticizma, osjećamo u Švelecovoj studiji snažne natruhe teorije odraza, najučinkovitije prevladane na onim mjestima gdje znanstvenik sebi dopušta maštovitost nadahnuta tumača. No, i pored svojih slabosti, ovaj opsežni prikaz Vetranovića predstavlja poslije Kombola prvi relevantan cjeloviti rad o pjesniku.

Ako je Švelecov rad očitovao stanovite tragove teorije odraza, to se vulgariziranog marksizma kao interpretativnog postupka nikako nije mogao osloboditi Jakša Ravlić. S pravom cijeneći ovakav pristup književnosti neproduktivnim, Tomasović ga sasvim zaobilazi. Trebalo ga je, međutim, ako ne problematizirati, ono barem spomenuti, jer je on jednostavno bio na dnevnom redu makar i marginalnih strujanja u izučavanju hrvatske književne baštine. Ravlić ga je referentno Vetranoviću najočitije eksplicirao u studiji o dubrovačkoj mornarici u pjesništvu XVI. vijeka, tiskanoj u zborniku *Dubrovačko pomorstvo* objelodanjenom 1952. u spomen stote obljetnice nautičke škole u Dubrovniku.³³

Samo kratko spomenuvši novija istraživanja Rafa Bogišića i Slobodana P. Novaka, Tomasović odmah nakon Barca prikazuje Franičevićevo bavljenje Vetranovićevim opusom. Ne spominjući manje i usputne doprinose vetranologiji, trebalo je svakako u ovo razdoblje smjestiti i vrednovati u Tomasovićevom ogledu tek usputno spomenutog Antuna Djamića, čiji rad iz 1950. *Dva problema iz stare hrvatske književnosti* definitivno rasvjetljuje auctorstvo drama **Kako bratja prodaše Jozefa i Prikazanje od poroda Jezusova**. Djamić je bitno pridonio poznavanju Vetranovićeva opusa objavivši 1968. i dva pastoralna dramska torza, od kojih će jedan, zahvaljujući otkriću Slobodana P. Novaka, biti prepoznat kao dio cjelovite novootkrivene *Istorije od Dijane*.

Također 1970. u časopisu *Croatica* objavljena studija Josipa Vončina o jeziku Mavra Vetranovića samo je naizgled isključivo jezikoslovni i filološki rad. Vončinina pomna raščlamba pokazala je nekoliko važnih činjenica. Prije svega da je Vetranović »bio prvi među našim renesansnim književnicima koji je u svojim djelima ostvario prevagu štokavskog dijalekta.«³⁴ U

³¹ F. Švelec, »Mavro Vetranović / B. Književni rad...: 378.

³² F. Švelec, »Mavro Vetranović / B. Književni rad...: 387.

³³ Ravlić se Vetranovićem bavio i u članku »Marin Držić i njegovi napadači (1548).« objavljenom u časopisu *Književnik* 12 (1960).

³⁴ Josip Vončina, »O jeziku Mavra Vetranovića.« *Croatica*, Zagreb, 1(1970): 53.

tom je kontekstu Vončina jezikoslovno znanstvenim postupcima rješavao i poetičke zagonetke: »Vetranovićeve popustljivost prema fonetski monotonim ikavizmima i otpor prema isto takvim ijekavizmima potječe upravo odatle što on nastavlja versifikatorsku tradiciju koja je potekla iz čakavskog (ikavskog), a ne iz štokavskog (ijekavskog) izvora.«³⁵ Svim istraživačima Vetranovićevih versifikatorskih običaja zagonetno ikavizirano slikovanje rasvjetljuje zaključak o rimi kao mjestu »čuvanja starijih jezičnih crta.«³⁶ Stilističko vrednovanje jezikoslovnih promatranja u drugom dijelu studije dovodi Vončinu do znanstveno čvrsto utemeljenog zaključka o književnojezičnom kontinuitetu: »Od Vetranovića je Marin Držić mogao naučiti i to da je leksički izbor petrarkističkih pjesnika odviše siromašan te da valja u književnost odvažno unositi rječničko blago našeg jezika. U vrijeme kada leksikografija u Dubrovniku nije bila još ni u povojima - Vetranović joj je svojim književnim radom prvi počeo utirati put.«³⁷

Tomasović ističe istraživanja Vetranovićevih versifikatorskih svojstava kojima se Marin Franičević uistinu dugo i uporno bavio. Osobito opsežno prikazuje Franičevićovo rekonstruiranje Vetranovićeve životnog i umjetničkog puta u 3. knjizi niza *Povijest hrvatske književnosti* iz 1974. godine. Prepoznajući prvenstveno književnopovijesne vertikale, uočava slične estetičke distancije Franičevića i Kombola.³⁸ Primjećuje nadalje u Franičevićoj prosudbi, kao i u Vodnikovoj, Ujevićevoj i Barčevoj, posebice eksponiranu satiričko-patriotsku poeziju.³⁹ Osobito ističe da se u Franičevićevom prikazu, mnogo izrazitije nego drugdje i eksplicitnije nego u Kombola, »definira Vetranović kao dramatik i napokon mu se pridaje istaknuto mjesto u povijesti hrvatske dramske literature, koje on, nema dvojbe, i zaslužuje.«⁴⁰ Uočeno je i da se Franičević od Kombola najviše razlikuje u pristupu *Piligrinu*, te da se izloženi sud s izloženim »pro et contra« ne ograničuje samo na ovo djelo »već je nazočan višeputno u Franičevićevu portretu, gdje je, čini se, Vetranovićeve književne vrijednosti u odnosu na Kombola, ipak za nijansu podignuta.«⁴¹

Komentirajući Franičevića, Tomasović je implicitno komentirao i Vetranovića, tumačeći Mavrovu preopširnost, ponavljanja i razvučenosti s jedne strane osobinom pojedinačnog pjesničkoga stila ali i atmosferom renesansnog vremena »kada je pjesništvo imalo univerzalnu zadaću komunikacije među intelektualcima, zamjenjujući ili dajući dignitet mnogobrojnim oblicima literature i pismenosti, pa čak i privatnoj korespondenciji i skupljenim pabircima iz svakojake lektire.«⁴² O *Piligrinu* je zaključio kako je on auktoru »trebao biti stanovita *summa poetica*, za što se onda epska forma držala eminentnom.«⁴³ Upućuje i na srodnost spjeva s više francuskih epskih pokušaja u XVI. stoljeću.

Zaključujući ogled, razloge različnim i proturječnim prosudbama Vetranovićeve pjesništva nalazi Tomasović u neobavljenim predradnjama (kritičko izdanje sveukupnih djela!) i inertnosti naše historiografije. Hrvatske književne povjesnike opravdano proziva i s najbanalnijeg prepisivanja, ponekad niti uobičajeno naznačena. Primjer inertnosti i nesposobnosti jest i uporno

³⁵ J. Vončina, »O jeziku Mavra Vetranovića...: 56-57.

³⁶ J. Vončina, »O jeziku Mavra Vetranovića...: 57.

³⁷ J. Vončina, »O jeziku Mavra Vetranovića...: 70.

³⁸ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...: 102.*

³⁹ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...: 102.*

⁴⁰ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...: 103.*

⁴¹ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...: 103.*

⁴² M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...: 103-104.*

⁴³ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...: 104.*

parafraziranje u hrvatskoj književnoj historiografiji Medinijevih opaski o *Piligrinu*. Sliku donekle popravljaju Vodnikovi, Kombolovi i Franičevići prikazi.⁴⁴ Cijeneći ovaj »slučaj« znakovitim za našu historiografiju uopće, Tomasović upozorava na nužan oprez bez kojega bi u Vetranovićevu »opusu recimo, prihvaćajući Kombola, *Piligrin* i maskerate bili nevrijedni naše pozornosti«.⁴⁵

Tek usputno spominjanje Bogišićevih i Novakovih radova ima svoj razlog i u činjenici da oni uglavnom nastaju u doba veoma blizu nastanka Tomasovićevog ogleada, te stoga on i nije mogao posvema objektivno raščlaniti njihovo mjesto u vetranološkoj literaturi. Rafo Bogišić objavio je više tekstova o Vetranoviću. Već 1965. tiskao je u Radovima Zavoda za slavensku filologiju u Zagrebu ogled *Pastoralni elementi u djelima Mavra Vetranovića*. Iduće, 1966. objelodanio je u Analima Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku svoj najpotpuniji vetranološki rad *Mitološka igra Mavra Vetranovića*, posvećen problemima *Orfeja*. Uzorno komentirajući svu prethodnu literaturu o ovoj netipičnoj drami, prvi je uočio njenu ne-pastoralnu mitološku inspiraciju, ali i snažno oslanjanje na motive i teme pastoralne provenijencije, te izoštrio problem kronologije njena postanka. Uspoređujući dubrovački tekst s tekstovima na istu temu Vergilija, Ovidija, Poliziana i Tebaldea, naglašava netipičnu postavu motiva »osvrtnjak« i fokusiranost auktora na Euridiku. Mogući odgovor na pitanje zašto se osvrnula Euridika a ne Orfej nalazi u hipotetičnoj inspiraciji Danteovim prikazom Franceske iz Riminija. Analizom scenskoga prostora na kraju svoga ogleada zacrtao je Bogišić pravce kasnijim teatrološkim raščlambama ove drame iz pera Slobodana P. Novaka. Konačno, Bogišić upravo *Orfeu* daje prvenstvo u nastanku i razvoju hrvatske dramske književnosti.

Bogišić je 1968. priredio i napisao predgovor izboru Vetranovićevih stihova u *Zborniku stihova XV. i XVI. stoljeća* za 5. knjigu niza *Pet stoljeća hrvatske književnosti*. U knjizi *O hrvatskim starim pjesnicima* 1968. ponovno je tiskao dva prije spomenuta ogleada, a našim se pjesnikom bavio i u poglavlju *O nekim protivurječjima u starijoj hrvatskoj književnosti*. Vetranović je nezaobilazno uklopljen i u Bogišićev kraći, znanstveno programatski ogled *O nekim problemima pri proučavanju hrvatske renesansne drame* iz prvog zbornika simpozija Dana hvarskog kazališta objelodanjenog 1975. Konačno, u knjizi *Na izvorima*, objelodanjenog u Splitu 1976., u kojoj je okupio radove tiskane u periodici od 1968. do 1974., na dosta se mjesta bavio Vetranovićem, a poglavlje *Marin Držić i Mavro Vetranović* posvećeno je u cijelosti »aferi« oko Držićeve *Tirene*.

Pristupajući Vetranoviću prvenstveno kao esejist, manje egzaktnim znanstvenim jezikom, Bogišić je u prvom redu zaslužan za popularizaciju, ali i skretanje pozornosti hrvatske kulturne javnosti na nepravedno marginaliziran Vetranovićev opus. Promatrajući okom povijesnika kulture opus, u njegovo doba ipak prvenstveno tretiran pozitivistički ili marksistički nadahnutim vizurama, Bogišić uspijeva Vetranovića kontekstualizirati i književnopovijesno, a neki njegovi uvidi izravno su poticajni mlađim istraživačima.

Čitav niz poticajnih tekstova objavio je o Vetranoviću Slobodan P. Novak.⁴⁶ Članke nastale od 1972. okupio je, izmijenjene i dopunjene, u knjizi *Dubrovački eseji i zapisi* (Dubrovnik, 1975.). Raspravljajući u prvom poglavlju navedene knjige o dramskoj svijesti Džore Držića, promatrao je Mavra u nizu Džore Držić - Vetranović - Nalješković. U drugome jer analizirao i utvrdio čvrste književne veze Hanibala Lucića i Vetranovića. Posebno je poglavlje posvetio analizi Mavrova *Posvetilišta*, baveći se osobito i teatrološkim počelima u vetranološkoj tradiciji.

⁴⁴ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*...: 105.

⁴⁵ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji*...: 106.

⁴⁶ Već 1972. u 6. broju časopisa *Mogućnosti* tiskan je Novakov ogled »O Mavru Vetranoviću (Uz jednu obljetnicu)«.

Sredinom sedamdesetih hrvatska književna znanost otkriva novo počelo u dvojama i netipičnostima svoga materijalnog predmeta.⁴⁷ Tada još ne sazrijeva sasvim jasno svijest o renesansoj raslojenosti i atipičnosti, ali je već postala očitom nemogućnost tumačenja velikog korpusa tekstova u ključu »renesansne« ideologije sklada, optimizma i prirodnosti. Slijedeći recentna europska istraživanja, prvenstveno ona nadahnuta Curtiusovim uvidima, Zoran Kravar naglašava: »Ništa u književnosti nije prirodno, pa zato ni neprirodno, a i ono što samosvjesno teži idealu izražajne prirodnosti daje se rastaviti na stanovit niz uvijek apstraktnih, nemimetičkih unutartekstualnih odnosa.«⁴⁸ U spomenutom kontekstu Kravar je o Vetranoviću još uvijek govorio kao o uzornom renesansnom auktoru. O Vetranovićevom manirizmu prvi će izravno progovoriti Nikica Kolumbić. Manirizam on prepoznaje već u *Pelegrinu*, a pjesnikov »nesmisao za jezgrovitost, za koncentraciju i čvrstu kompoziciju«⁴⁹ vidi podjednako i kao osobine pjesnikova individualnog stila koliko i anticipaciju nove književne formacije. I Kolumbić i Kravar citiranim studijama napuštaju uobičajene kroatističke tijekomove filoloških istraživanja i otkrića književnopovijesnih činjenica.

Iako se nigdje ne bavi isključivo Vetranovićevim stvaralaštvom, treći zbornik *Dana hvarskog kazališta* 1976. nizom tekstova posvećenih hrvatskoj dramskoj književnosti renesansnog razdoblja relevantan je i za poznavanje njegova djela i mjesta u povijesti nacionalne književnosti. Osobito je važno naglasiti da je spomenuti zbornik tekstovima trojice auktora, Nikice Kolumbića, Josipa Vončine i Slobodana P. Novaka, definitivno osvijetlio Mavra Vetranovića kao anticipatora hrvatske renesansne svjetovne drame. Time je korigiran stav Josipa Hamma o eklogi Džore Držića *Radmio i Ljubmir*, otkrivenoj u Irskoj i tiskanoj u 33. knjizi *Starih pisaca* 1965. godine, kao prvoj hrvatskoj svjetovnoj drami.

Naredna knjiga Slobodana P. Novaka *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića* (Split, 1977.) nezaobilazna je postaja kako za izučavanje starije hrvatske književnosti, drame i kazališta, tako i za poznavanje Vetranovićeve opusa i njegova mjesta u korpusu nacionalne književnosti. U poglavlju o dramskim robinjama potanko je analizirao maskeratu *Dvije robinjice*, a potom i dva pastirska prizora. Zaključuje da u maskerati Vetranović »prvi u okviru korelativa robinje, no u ovom slučaju ne i u drami, konkretizira zbivanje prostorno pa i politički.«⁵⁰ Isti je motiv razmatrao u postupcima kao pokazateljima dramske svijesti na tragu kontinuiteta od Džore Držića do dvaju pastirskih prizora Vetranovićevih, dijeleći pritom »Kolendićevo mišljenje da je oba svoja prizora Vetranović sačinio prije nego je otišao u samostan.«⁵¹ Za razliku od dotad postavljenih pitanja o podrijetlu, Novak relevantnim tretira pitanje značenja naših robinja kao dramskog projekta, cijeneći ih izvorno najvažnijim dijelom hrvatske drame prije Marina Držića.

Vetranološki osobito poticajno u navedenoj knjizi je poglavlje o mitološkim inspiracijama, u kojemu Vetranovićeve *Orfeja* stavlja na čelo toga tematskog niza u kojemu potom slijede anonimni prijevod Riccove pime drame i Naļeškovićeve tzv. *Komedija III*. Tekstualnu oskudnost i naizglednu fragmentarnost Novak je riješio minijaturnom parafrazom kopernikanskog obrta, konzekventno poetološki tvrdeći »da ono čega navodno u *Orfeu* nema nije nikakva rasuta baština već je ovo što

⁴⁷ Anticipacijim ovih zbivanja mogli bismo uzeti analize Andrije Angyala, poduzete desetak godina ranije.

⁴⁸ Zoran Kravar, *Studije o hrvatskom književnom baroku*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1975: 230.

⁴⁹ Nikica Kolumbić, »Razdoblje hrvatskog književnog manirizma«, *Forum*, Zagreb, 12 (1976): 1028.

⁵⁰ Slobodan Prosperov Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića*, Split: Čakavski sabor, 1977: 30.

⁵¹ S.P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića...: 34.*

imamo djelo posvema cjelovite, naravno primitivne ali ipak originalne dramaturgije.«⁵² Uklopivši *Suzanu čistu* u tijek drama pravедnosti i drama mitološke inspiracije, zaključuje Novak da je riječ o prvom tekstu pisanom »za jedno već šire glumište i za odgovorniju publiku.«⁵³

Vetranović je *Uskrsnućem Isukrstovim, Od poroda Jezusova, Kako bratja prodaje Jozefa i Posvetilištem Abramovim* bio nezaobilazan i u Novakovom poglavlju o crkvenim prikazanjima. On je jedini dubrovački auktor drama ove provenijencije i njegov komad o uskrsnuću je »prvi dramski tekst crkvene inspiracije u Dubrovniku.«⁵⁴ Tekst je značajan i zbog teatrološke novine izravnog scenskog povezivanja dvaju svjetova drame.⁵⁵ Dramu o Bogoroduđenju smješta Novak u razvijeniji oblik crkvenih prikazanja, te je zbog njenog humornog načina iznošenja pastirskih razgovora vidi kao predhodnicu svim kasnijim Držićevim djelima i Vetranovićevom *Posvetilištu Abramovu*. Opsežnom raščlambom svih pet inačica *Posvetilišta Abramova* pokazao je Novak zašto upravo za taj tekst drži da je »zavidan akt dramatizacije i valjda najcjelovitiji stvaralački zahvat na ovoj temi.«⁵⁶ Konačno naznačuje i pitanje o opsegu utjecaja djela Vetranovićeva na Marina Držića.

Od uobičajenih strukovnjačkih istraživanja odstupa i Cvito Fisković pokušavajući 1977. ogledom *Ambijenti Vetranovićeva pjesničkog stvaranja* komplementirati uvid u povijesni i književni prostor, pričem je obilato navodio i stilski efektno opisivao arhitektonske i likovne detalje i podatke. Metodološki, međutim, njegov ogled predstavlja stanovitu retardaciju. Nakon već profilirane generacije mlađih istraživača Fisković se, naime, ponovno vraća specifičnoj inačici biografizma kao metodološkom ključu za čitanje književne umjetnine.

U istom broju časopisa *Forum* u kojemu je objelodanjen navedeni Fiskovićev ogled, Slobodan P. Novak javlja se novim, vetranološki značajnim priopćenjem *Latinistički i drugi srednjovjekovni poticaji u »Orfeju« Mavra Vetranovića*.⁵⁷ Kao i obično komparatistički temeljito upućen, Novak iznova osvjetljuje jedno od dramaturški najzagonetnijih mjesta hrvatske književne baštine: Euridikino, a ne klasičnom mitskom matricom standardizirano Orfejevo osvrtnje. U svom višedesetljetnom bavljenju ovim problemom i cjelovitim Vetranovićevim opusom ovdje je znanstvenik kulturnopovijesno utemeljeni odgovor pronašao »u duhu srednjovjekovlja dobro i konzekventno izvedene interpretacije vrlo popularne priče o Orfeju i Euridici.«⁵⁸

Prigodom Četiristote obljetnice pjesnikove smrti objelodanio je 1978. u časopisu *Forum* Josip Torbarina kraći zapis *Čitajući Vetranovića...* aktualiziravši još jednom odsuće pouzdanog kritičkog izdanja. Istim je povodom u istom broju *Forum*a Josip Kekez tiskao studiju *Stilovornost usmene književnosti u djelima Mavra Vetranovića*. Obilno citirajući brojna mjesta iz pjesnikova opusa, ovaj auktor, i inače sklon promatrati svekoliku književnost kao derivat nekakvog romantičarskog narodnoumjetničkog genija, tvrdi »da su u Vetranovićevu književnom djelu prisutni svi oblici usmenoga stvaralaštva; čak u tolikoj mjeri da čine bitnu odrednicu njegova stila i njegove

⁵² S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića...*: 69.

⁵³ S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića...*: 87.

⁵⁴ S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića...*: 97.

⁵⁵ S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića...*: 99.

⁵⁶ S. P. Novak, *Teatar u Dubrovniku prije Marina Držića...*: 103.

⁵⁷ Isti ogled pretiskao je Novak i u knjizi *Komparatističke zagonetke* 1979. godine.

⁵⁸ Slobodan P. Novak, »Latinistički i drugi srednjovjekovni poticaji u AOrfeju@ Mavra Vetranovića.« *Forum* 7/8 (1977): 39.

kompozicije.«⁵⁹ Od raznih inačica književnopovijesnog darvinizma ovoj se mora priznati najveća hrabrost: u Kekezevoj viziji Vetranoviću nedostaju još samo gusle.

U istoj knjizi iz 1978. u kojoj je objavljen, i ovdje opširno komentiran rad o Vetranovićevoj sudbini u našoj književnoj historiografiji, tiskao je Tomasović i poticajni ogled *Europski kontekst hrvatske renesansne lirike i epike*. Već i s obzirom na temu, u njemu je morao biti na odgovarajući način vrednovan i Vetranović. Tako su i uvodna izlaganja o petrarkizmu Ranjinina zbornika neizravno referentna Vetranoviću kao jednom od auktora zastupljenih u tom našem starom pjesničkom spomenaru. Pripomenuvši da hrvatsko renesansno pjesništvo petrarkističkom modom »prevladava srednjovjekovnu tematiku i tendencije«,⁶⁰ Tomasović ne mimolilazi tematsku raznovrsnost onodobnog hrvatskoga pjesništva unutar koje se duhovna, pobožna lirika velikom otpornošću »nastavlja na medievalnu tradiciju, nameće se i snagom Marulićeva autoriteta.«⁶¹ Upravo s aksiološkog aspekta Tomasović cijeni kako je uz Marulićev opus nezaobilazan i Vetranovićev doprinos takvoj poeziji. U krug Mavrovih poticaja uvrstio je Tomasović i neka suvremena talijanska djela. Kao mogući poticaj *Pelegrinu* navodi auktor englesku pelegriniju Johna Bunyana iz XVII. stoljeća, videći europskost Vetranovićeva spjeva upravo u dioništvu u danteovskoj determinaciji.

Godine 1978. objelodanila je u splitskim *Mogućnostima* Dunja Fališevac studiju *Poezija Mavra Vetranovića prema hrvatskoj srednjovjekovnoj tradiciji*. Novom studijom, *Vetranovićeva maniristička faza*, nastavlja Nikica Kolumbić svoja bavljenja Vetranovićem, cijeneći da se crte manirizma najranije u hrvatskoj književnosti pojavljuju upravo u Mavrovu djelu. Josip Vončina pozabavio se ponovno Vetranovićevim *Pelegrinom* u ogledu iz 1979. godine. Prvi i zasad jedini u tom je radu postavio hipotezu o dvije inačice spjeva. Pored općekulturnih poticaja, upozorava Vončina i na poticajnost »onovremenih domaćih, napose dubrovačkih prilika.«⁶² Budući uzore Vetranovićevu spjevu nalazi u Marulovoj *Juditi*, Lucićevim *Skladanjima*, Hektorovićevu *Ribanju* i Zoranićevim *Planinama*, Vončina s obzirom na vrijeme nastanka nabrojanih djela zaključuje da je *Pelegrin* nastao između 1569. i 1576. godine.

Istraživanja manirizma objedinio je Nikica Kolumbić knjigom objelodanjenom 1980., nastojeći u njoj pokazati da u sukobu između srednjovjekovnih i renesansnih počela u Vetranovićevoj poeziji prevagu odnose ipak renesansni životni pogledi. Njegov *Pelegrin* »najavljuje pad renesansne životvorne snage, bježanje u mističnu alegoriju, u bunilo i u dekompoziciju životne slike.«⁶³ Inače, u određivanju pjesnikovih stvarateljskih faza auktor slijedi odavno već usvojenu periodizaciju. Zaključujući da je Vetranović prije svega renesansni pisac, Kolumbić u njegovoj pjesničkoj osobnosti vidi povezana »nekoliko književnih razdoblja - od srednjovjekovnog misticizma do manirizma druge polovine 16. st.«⁶⁴ U raščlambi *Pelegina* ponovio je Kolumbić svoju raniju tezu o Vetranoviću kao prvom maniristu hrvatske književnosti.

Časopis *Filologija* tiskao je u 10. broju (1980.-1981.) neobjavljene referate sa znanstvenog skupa o Mavru Vetranoviću, održanog 28. - 30. ožujka 1977. Zoran Kravar tom je prigodom

⁵⁹ Josip Kekez, »Stilotvornost usmene književnosti u djelima Mavra Vetranovića.« *Forum* 4-5 (1978): 585.

⁶⁰ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 23.

⁶¹ M. Tomasović, *O hrvatskoj književnosti i romanskoj tradiciji...*: 24.

⁶² Josip Vončina, »Domaći književni odjeci u Vetranovićevu *Piligrinu*.« *Umjetnost riječi*, Zagreb, 2 (1979): 109.

⁶³ Nikica Kolumbić, *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980: 166.

⁶⁴ N. Kolumbić, *Hrvatska književnost od humanizma do manirizma...*: 204.

predložio novo, genreovsko rješenje peleginovske zagonetke: »Računajući s dispozicijom renesansnih čitatelja, Vetranović je relativno vjerno reproducirane narativne funkcije iz srednjovjekovne alegoričke književnosti postavio u prepoznatljivo nov kontekst. Naslov spjeva, ime njegova glavnoga lika, valja stoga uvijek čitati i razumijevati sa sviješću o hotimično ostvarenoj pjesnikovoj distanci spram autentičnih *peregrinatia*, valja ga čitati kao da stoji u navodnicima.«⁶⁵ Pavao Pavličić je, analizirajući *Pjesancu u pomoć poetam*, zaključio da se u njoj »već naziru prve pukotine u renesansnome gledanju na književnost, pukotine koje će do manirizma i dovesti.«⁶⁶

Baveći se književnikom ustrajno dva desetljeća, pak bismo to razdoblje mirne duše mogli imenovati »novakovskim« razdobljem vetranologije, posrećilo se početkom osamdesetih godina Slobodanu P. Novaku otkriće o kome makar i potajice mašta svaki istraživač književne i kulturne baštine. Nakon Kolendićeva priopćavanja dvadeset novih Vetranovićevih pjesama 1912. godine, nije bilo novih otkrića Vetranoviću pripisanih djela. Dva pastirska dramska prizora Vetranovićeva tiskao je Antun Djamić 1968. godine, no ti su tekstovi bili znanosti otprilike poznati. Sada su, početkom osamdesetih, slučajno - kako to i biva u ovakvim prigodama, u Milanu i u Perastu otkrivena dva prijepisa peraštanskog kapetana, književnika i prepisivača književne baštine Nikole Burovića, drame *Istorija od Dijane* u kojoj Novak prepoznaje ništa manje do integralni tekst, dotad poznat kao fragment, odnosno prvi pastirski prizor koji je Djamić objelodanio 1968. Vetranovićeva *Dijana*, tiskana u trobroju 1-3 časopisa *Forum* 1982. godine, ponukala je Novaka na preispitivanje postavljenih koordinata najranije povijesti hrvatske dramske književnosti. Sam dramski tekst o Dijani vidi Novak kao scensku afirmaciju teme robinje i njenog oslobođenja, čime se ona uklapa u model istovrsan Džorinu *Čudnom snu*, *Muci sv. Margarite*, Lucićevoj *Robinji*, Nalješkovićevoj *Komediji III*.

Objelodanjenom tekstu spomenute Vetranovićeve drame u *Forumu* prethode ogledi Slobodana P. Novaka »Otkriće Vetranovićeve 'Istorije od Dijane' u Milanu i Perastu«, »Neka pitanja o novopronađenoj *Istoriji od Dijane*« tekstološkog prireditelja i prvog kritičkog čitatelja drame Josipa Vončine, »Peraštanin Nikola Burović prepisivač Vetranovićeve *Istorije od Dijane*« Gracije Brajkovića.

Otprilike naznačenu srodnost *Pelegrina* i proznog djela Johna Bunyana *The Pilgrim's Progress* obrađuje u studiji *Putovanje kao arhetipska slika za introspekciju* Ivo Mardešić. Oba djela prikazuje Mardešić kao književnine koje »nastavljaju dugotrajnu i bogatu tradiciju srednjovjekovne alegorijske literature i svih onih osobina koje je takva literatura asimilirala u svojoj dugotrajnoj evoluciji.«⁶⁷ Napustivši sasvim manirizam kao interpretacijski ključ, on će naglašavati fantastične i groteskne sastojnice djela. Slabom stranom Mardešićeve argumentacije očituje se njegovo ustrajavanje na alegoričnosti Vetranovićeve spjeva, nakon što je već nekoliko znanstvenika utvrdilo neobjašnjivost, pa tako i stvarnu neutemeljenost pelegrinskih alegorija.

U prvoj knjizi dvotomne hrestomatije *Hrvatska drama do narodnog preporoda* (Split 1984.) Josipa Lisca i Slobodana P. Novaka zastupljen je Vetranović odlomcima iz *Orfea*, *Istorije od Dijane*, *Pastirskoga prizora*, *Prikazan'ja od poroda Jezusova* i *Posvetilišta Abramova*. Sažimljući iskustva književnopovijesnih, arhivskih i teatroloških istraživanja, napisao je Novak pred svakim

⁶⁵ Zoran Kravar, »Emblematika Vetranovićeve 'Pelegina'.« *Filologija*, Zagreb, 10 (1980-1981): 324.

⁶⁶ Pavao Pavličić, »Mavro Vetranović: 'Pjesanca u pomoć poetam'« *Filologija*, Zagreb, 10 (1980-1981): 338.

⁶⁷ Ivo Mardešić, »Putovanje kao arhetipska slika za introspekciju.« *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 12-13 (1983): 157.

odlomkom i poticajan provodni tekst, sukladno koncepciji jedinstvenog književnopovijesnog konteksta i dramskog teksta kao indikatora kazališne svijesti.

Povijest hrvatske renesansne književnosti Marina Franičevića opširno prikazuje Vetranovićev život i djelo. Potanku analizu versifikatorskih i opširan opis tematskih sastojnica pjesnikova opusa Franičević završava priznajući mu kulturnopovijesno značenje i osobitost ipak ograničene nadarenosti. Naglašava Vetranovićevo odstupanje od isključivo petrarkističkih i začinjavalčkih konvencija. Na kraju tvrdi da Vetranović »živi danas kao pjesnik satire, ali našu pažnju zaslužuje i zbog mnogih drugih, ne manje zanimljivih stihova, raštrkanih po njegovu relativno velikom opusu.«⁶⁸ Ne percipiravši najnovije otkriće *Istorije od Dijane*, ali ni znanstvenokritičke spoznaje nekoliko generacija mlađih znanstvenika, Franičević je vetranološki diskurs uglavnom vratio desetljeća unatrag, tamo gdje ga je odprilike situirao Franjo Švelec, krajem pedesetih i početkom šezdesetih godina.

Svijest o relevantnosti Vetranovićeva djela ogledala se i velikom broju radova o njemu i u stalnom zanimanju osobito mlađe generacije književnih stručnjaka, a pridonijelo joj je svakako i otkriće s početka osamdesetih godina. Vetranovića dramatičara reafirmirala je i na pravo mjesto postavila spomenuta Novakova i Liščeva hrestomatija iz 1984., u kojoj je uz izbor, komentare i iscrpno popisano literaturu osobito instruktivan briljantno napisan uvod *Theatrum mundi Croatiae excerpta* u kome se na, za hrvatsku kuturnu sredinu, nov i moderan način tretira teatralnost kao jedinstven duhovnopovijesni prostor sa dramografijom kao bitnim, no ne i samodostatnim početlom. Vetranović pjesnik još uvijek čeka na slični zahvat.

Sve očitija spoznaja o iznimnom mjestu u hrvatskoj starijoj književnosti svakako je pridonijela i njegovu uvrštenju, uz bok Nikole Nalješkovića, u program našeg najdugovječnijeg teatrološkog simpozija, čiji su rezultati objelodanjeni u zborniku *Dani hvarskog kazališta* 1988. godine. Uvodni tekst Rafo Bogišića registrira sličnosti dvojice književnika kao i važnost činjenice da su »zajedno s Markom Marulićem, Marinom Držićem, Hanibalom Lucićem, Petrom Hektorovićem i Petrom Zoranićem izgradili i osigurali tematske, idejne i stilske temelje na kojima će novija hrvatska književnost poslije njih nastaviti svoj život i rast.«⁶⁹

Na Vetranovićeve prirodoslovne sklonosti u spomenutom je zborniku ukazao Žarko Dadić, prešutno standardizirajući na temelju navoda Appendinija, koji se opet poziva na nepotvrđene starije auktoare, navodnu činjenicu da je Mavro »tijekom cijelog svog boravka na otočiću sv. Andrije radio na astronomskoj karti.«⁷⁰ Dadić naglašava Vetranovićev prvenstveno astrološki interes, te utjecaj Aristotelove prirodne filozofije na pjesnikove stavove. Bitno je naglasiti i Dadić je to djelomično i učinio, kako o Vetranovićevom bavljenju prirodoslovljem i zvjezdoznanstvom možemo govoriti samo kao o početlima njegova stvaralaštva, dok je u Nalješkovićevom slučaju riječ o izgrađenom prirodoznanstvenom piscu.

Utvrdivši djelomičnu podudarnost Vetranovićeve *Komedije od uskrnutja Isukrstova* s anonimnim osmeračkim hvarskim tekstom *Prikazanje kako Isus oslobodi svete oce iz limba* s početka XVII. stoljeća, Nikica Kolumbić u ovom zborniku ponavlja vlastiti zaključak iz jednoga

⁶⁸ Marin Franičević, *Povijest hrvatske renesansne književnosti*. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1986: 465.

⁶⁹ Rafo Bogišić, »Mavro Vetranović i Nikola Nalješković.«, u: *Dani hvarskog kazališta*, Split: Književni krug, 1988: 15.

⁷⁰ Žarko Dadić, »Mavro Vetranović i Nikola Nalješković kao prirodoslovci.«, u: *Dani hvarskog kazališta*, Split: Književni krug, 1988: 171.

članka objavljena 1973.: »Dakle, usporedba Vetranovićeve i hvarskog prikazanja upućuje nas na postojanje, za nas danas izgubljenog, jednog prikazanja koje je prethodilo i na svoj način bilo predložak i Vetranoviću i kasnijem hvarskom pučko-umjetničkom prikazanju.« Uklapanjem Vetranovićeve prikazanja u širi krug tekstova uskrnsne tematike želio je Kolumbić prikazati pisca autentičnim u stvaralačkom odnosu spram domaće dramske baštine.

O Vetranoviću i njegovu *Orfeu* u svjetlu neoplatonističke tradicije u ovom zborniku raspravljao je Zlatko Posavac. Dunja Fališevac opisuje, pak, elemente grotesknog i fantastičnog u Vetranovićevu *Pelegrinu*. U svome recepcionistički nadahnutom ogledu uzima Julijana Matanović počelo inkoherencije kao glavni razlog svrstavanja Vetranovićeve stila u maniristički kompleks. Svi tekstovi u zborniku, osim Kolumbićeve, na svoj su način odstupili od kroatistički uobičajene potrage za književnopovijesnim činjenicama, što samo po sebi nije ni mana ni vrlina, ali jest dokaz koliko je u zadnje vrijeme Vetranović postajao sve manje filološko-povijesna a sve više književna stvarnost.

Dva svoja ranija rada o pjesniku uvrstila je Dunja Fališevac u knjigu *Stari pisci hrvatski i njihove poetike* (Zagreb 1989.). Korisniji možda od njena zaključka o Mavru kao anticipatoru slobodnijega shvaćanja koncepcije književnoga stvaralaštva jest obilno elaboriran korpus srednjovjekovnih poetičkih sastojnica, itekako važnih za shvaćanje Vetranovićeve književnog djela. U vrijeme sve sklonije formalističkome tumačenju Mavrova opusa kao manirističkoga bitno je bilo da upravo auktor, bliži interpretaciji nego pozitivističkome istraživanju činjenica, naglasi i Vetranovićev tradicionalizam i tako anticipira stalno implicitno nazočnu ali još neelaboriranu tezu o središnjosti njegova opusa u tijeku hrvatskih književnih renesansnih zbivanja. Njen drugi ogleđ zaključno i potvrđuje upravo tu činjenicu. Tu je auktorica za *Pelegrina* ustvrdila da je riječ o djelu oblikovanu »na specifičnoj i u hrvatskoj književnosti dotad nepoznatoj poetici, s nepoznatim i iracionalnim značenjima, a sazdano je na osnovi pomaka od srednjovjekovnih peregrinacijskih alegorija, na poetici u kojoj dominiraju elementi groteskno-komičnog i fantastičnog prikazivanja svijeta.«⁷²

Vetranovićev aktualitet potvrdilo je i nedavno dubrovačko festivalsko uprizorenje *Prikazanja po način od komedije Kako bratja prodaše Jozefa*. Dramu je 1912. u *Gradi za povijest književnosti hrvatske* tiskao Milan Rešetar kao djelo anonimnog auktora, a 1950. Antun Djamić atribuirao Mavru Vetranoviću. U povodu njenog spomenutog uprizorenja, izvijestio je Slobodan P. Novak općinstvo o mogućem talijanskom poticaju drami. Analizirajući neke dramaturške podudarnosti, Novak tvrdi da je Vetranović, koji je u Ferrari imao tetku, mogao već 1504. u tome talijanskome gradu vidjeti izvedbu drame o Josipu po tekstu talijanskoga humanista Jacoba Pandolfija. Novakovo priopćenje iz 1991. svjedoči koliko je istraživanje činjenica o našoj dopreporodnoj književnosti još uvijek nužno.

Posebno bi poglavlje zavrijedilo bavljenje srpskih književnih povjesnika Vetranovićem i hrvatskom dopreporodnom književnošću, i u tom kontekstu knjige njegovih izabranih pjesama i drama priređena 1994. u Beogradu. Prirediteljicu i pisca predgovora Zlatu Bojović resi, upravo kao i njenog učitelja Miroslava Pantića, uzorno poznavanje književnopovijesnih, općekulturnih i društvenopovijesnih činjenica. Njen predgovor o životu i radu Vetranovićevu dosad je najuspjeliji proizvod pozitivističke škole koju je u srpsku filologiju uveo Hrvat i beogradski profesor Petar

⁷¹ Nikica Kolumbić, »Vetranovićevo 'Uskrnutje Isukrstovo' u kontinuitetu hrvatskih dramskih preobrazbi.«, u: *Dani hvarskog kazališta*, Split: Književni krug, 1988: 192.

⁷² Dunja Fališevac, *Stari pisci hrvatski i njihove poetike*. Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1989: 107.

Kolendić, a nastavio Miroslav Pantić. Iznenaduje da gospođa Bojović, za razliku od svojih učitelja i predhodnika, ne proglašava eksplicitno Mavra srpskim piscem. No ako je Vetranovićevo spominjanje Kosova i Krbave znak da se pjesnik sa žalošću »sećao okolnih naroda«, ⁷³ tada ne možemo ništa drugo zaključiti nego da srpski filolozi do danas nisu prestali izjednačavati šovinističke maštarije s ozbiljnim znanstvenim uvidom.

Najnoviji izbor Vetranovićevih djela priredila je i predgovor napisala Dubravka Brezak - Stamać. Kako je riječ o tiskovini priređenoj za školsku uporabu, nije ni bilo za očekivati nešto više od korektnog pojednostavljenog prikaza pjesnikova života i djela. Predpostavke kakvoće takvog izdanja, kao što su kritičko tekstološko čitanje, kvalitetne književnopovijesne monografije i komparativističke studije, hrvatska znanost još uvijek nije do kraja ispunila.

⁷³ Mavro Vetranović, *Poezija i drame*. Beograd: Prosveta, 1994: 32.

Antun Pavešković

WHO IS VETRANOVIĆ TO US?

Summary

Mavro Vetranović (1482-1576), dramatist and poet, one of the most dominant authors of Croatian renaissance, was a credit not only to Croatian literature, but to its historiography as well. As the literature related to his work has accumulated immensely, the author deals with it respectively, starting with a critical study of the 1977 work by Mirko Tomasović, *Vetranovićeve sudbina u našoj književnoj historiografiji*. Tomasović's initial thesis expressing the idea that critical views in Croatian literature appeared as late as the 19th century, thus quite unjustly ignoring Ragusan literary historians Đurđević, Crijević and Slade, has been submitted to author's argumentation. The author undertakes an extensive research into the lengthy study by Franjo Švelec from 1959/1960, an author whom Tomasović barely mentions.

The paper also illustrates critical studies by Rafo Bogišić in the reading and critical evaluation of Vetranović's work. The reading of Vetranović in light of mannerism is also pointed out. One of the researchers who has been granted essential merit for the study of Vetranović's work is Slobodan P. Novak, who labored over the subject for years, tracking down texts as well as historical references regarding the poet's life and his dramatic achievements. In Addition, the paper deals with the results of the survey carried out by Nikica Kolumbić, who considers Vetranović's work to be a blend of diverse literary styles from the medieval to mannerism.

The author broadly comments on the occasional publication of *Dani hvarskog kazališta* (Days of the Hvar Theatre), treating solely Vetranović and Nalješković. Critical account of the present-day researchers of the youngest generation has been included, among which is a valuable study by the Serbian author Zlata Bojović, but unfortunately, burdened with bias ideological commentary.